

Grammatiske oversigter – ordklasser

Dansk

Navn: _____

Klasse: _____

Indholdsfortegnelse

Ordklasser	2
Navneord (substantiver)	3
Udsagnsord (verber)	4
Tillægsord (adjektiver)	6
Forholdsord (præpositioner)	7
Stedord (pronomener)	8
Sin eller hans/hendes?	9
Bindeord (konjunktioner)	10
Biord (adverbier)	11

Ordklasser

Ord kan inddeles i ordklasser. Ordklasser har et dansk navn, et latinsk navn og en forkortelse:

Dansk	Latin	Forkortelse	Eksempler
navneord	substantiver	<i>sb.</i>	<i>kat, hus, kærlighed</i>
udsagnsord	verber	<i>vb.</i>	<i>grine, bage, være</i>
tillægsord	adjektiver	<i>adj.</i>	<i>lille, frygtløs, gul</i>
biord	adverbier	<i>adv.</i>	<i>dog, fremover, heri</i>
stedord	pronomener	<i>pron.</i>	<i>jeg, hendes, den</i>
forholdsord	præpositioner	<i>præp.</i>	<i>på, over, af</i>
bindeord	konjunktioner	<i>konj.</i>	<i>og, eller, mens</i>
kendeord	artikler	<i>art.</i>	<i>den, en, et</i>
talord	numeraler	<i>num.</i>	<i>fem, tredje, tusind</i>
udråbsord	interjektioner	<i>interj.</i>	<i>ah, bøh, hov</i>
lydord	onomatopoietika		<i>miav, bang, plask</i>

Nogle ord kan godt forekomme i mere end én ordklasse.

Fx	<i>Hun får snart en ny mobil.</i>	= udsagnsord
	<i>Der er mange får på marken.</i>	= navneord
	<i>Jeg gider ikke, men jeg gør det.</i>	= bindeord
	<i>Han har ingen men efter ulykken.</i>	= navneord
	<i>Men nu noget andet end mig!</i>	= udsagnsord i bydeform

Ord kan også optræde med en anden funktion end den, som fremgår af ordklassen. Fx kan tillægsord bruges som biord i en sætning. Man skal altså skelne mellem et ords ordklasse og dets funktion i sætningen.

Fx *Hun løber **hurtigt**.*

Hurtig er et **tillægsord** (= ordklasse), men i sætningen optræder *hurtig* som et **biord** (= funktion).

Fx *Jeg må hellere besøge de **gamle**.*

Gammel er et **tillægsord** (= ordklasse), men i sætningen optræder det som et **navneord** (= funktion).

Ordene i de enkelte ordklasser har flere ting til fælles:

- **deres funktion** (fx om de beskriver genstande eller egenskaber)
- **deres grammatik** (hvilke sætningsled de kan være)
- **deres bøjninger** (om de kan bøjes eller ej, og hvordan de bøjes).

Navneord (substantiver)

Navneord er bl.a. navne på

- **ting**, fx *bord, stol*
- **mad**, fx *kage, æble*
- **dyr**, fx *hund, kat*
- **personer**, fx *kvinde, fætter*
- **begreber**, fx *kærlighed, ensomhed*.

Ubestemt ental

Man kan sætte *en* eller *et* foran navneord i ubestemt ental, fx **en** avis, **et** hus, **en** bog.

Bestemt ental

De ord, som vi sætter *en* foran i ubestemt ental (n-ord), får **-en** bagpå i bestemt ental.

De ord, som vi sætter *et* foran i ubestemt ental (t-ord), får **-et** bagpå i bestemt ental.

- *en avis* - **avisen**
- *et hus* - **huset**

Ubestemt flertal

De fleste navneord får **-r**, **-er** eller **-e** bagpå, når de står i ubestemt flertal:

- *en avis* - **to aviser**
- *et hus* - **to huse**

Bestemt flertal

De fleste navneord får **-ene** eller **-erne** bagpå, når de står i bestemt flertal:

- *en avis* - **to aviser** - **alle aviserne**
- *en sko* - **to sko** - **alle skoene**.

Der er også nogle navneord, der hedder det samme i ental og flertal:

- *et får* - **to får**
- *en sko* - **to sko**

Herunder kan du se en oversigt over alle formerne:

Ubestemt ental	Bestemt ental	Ubestemt flertal	Bestemt flertal
<i>en avis</i>	<i>avisen</i>	<i>aviser</i>	<i>aviserne</i>
<i>et hus</i>	<i>huset</i>	<i>huse</i>	<i>husene</i>
<i>en sko</i>	<i>skoen</i>	<i>sko</i>	<i>skoene</i>

Udsagnsord (verber)

Et udsagnsord (verbum) er et ord, der beskriver, at nogen udfører en handling, at nogen er i en bestemt tilstand, eller at noget sker. Udsagnsord bøjes i tid. Der findes følgende tider: nutid, datid, førnutid, førdatid, fremtid og bydemåde.

Udsagnsordets stamme

Tiderne dannes ved, at udsagnsordet får tilføjet en endelse til sin stamme. Man finder stammen ved at fjerne **-e** fra udsagnsordets grundform (navneform), fx

spise → **spis**

cykle → **cykl**

fortryde → **fortryd**.

Nutid

Nutid bruges om noget, der sker lige nu, eller noget, der altid er sådan. I nutid tilføjer man **-er** til udsagnsordets stamme, fx

- *spiser* – jeg **spiser** et æble
- *cykler*
- *fortryder*

Nutids-r

Når udsagnsord ender på **-re**, lyder de ens i navneform og nutid, og derfor kan det være svært at huske, hvornår man skal sætte endelsen **-r** på. Prøv at bytte ordet ud med et ord, hvor man godt kan høre forskel, fx **prøve**.

- De **køre/kører** en tur i hans nye bil. → De **prøve/prøver** en tur i hans nye bil.

Man kan ikke sige "De **prøve**", men man kan godt sige "De **prøver**", derfor skal det være:

- De **kører** en tur i hans nye bil.

Datid

Datid bruges om noget, der allerede er sket. Her tilføjer man **-de**, **-ede** eller **-te** til stammen, fx

- *spiste* – jeg **spiste** et æble i går
- *cyklede*

Nogle udsagnsord bøjes uregelmæssigt i datid og skifter vokal og/eller ændrer form, fx

- *fortrød*

Førnutid

Førnutid bruges om en handling, der er sket, en tilstand eller en egenskab. Her bruger man hjælpeudsagnsordene **være** eller **have** bøjet i nutid og tilføjer **-t** eller **-et** til hovedudsagnsordets stamme, fx

- *har spist* – jeg **har spist** et æble
- *har cyklet*

Nogle udsagnsord bøjes uregelmæssigt i førnutid og skifter vokal, fx

- *har fortrudt*

Førdatid

Førdatid bruges om noget, der er sket i fortiden. Her bruger man hjælpeudsagnsordene **være** eller **have** bøjet i datid og tilføjer **-t** eller **-et** til hovedudsagnsordets stamme, fx

- *havde spist* – jeg **havde spist** et æble
- *havde cyklet*

Nogle udsagnsord bøjes uregelmæssigt i førdatid og skifter vokal, fx

- *havde fortrudt*

Fremtid

Fremtid bruges om noget, der vil ske senere. Her bruger man hjælpeudsagnsordet **ville** og udsagnsordets grundform (navneform), fx

- *vil spise* – jeg **vil spise** et æble i morgen
- *vil cykle*
- *vil fortryde*

Bydemåde

Bydemåde bruges, når man beder nogen om noget. Bydemåde er den **samme form som stammen**, dvs. man finder den ved at fjerne **-e** fra udsagnsordets grundform (navneformen).

- *spis* – **spis** et æble!
- *cykl*
- *fortryd*.

Tillægsord (adjektiver)

Tillægsord er ord, der beskriver mennesker, dyr og ting, fx *sød* eller *stor*. De bøjes efter det ord, som de beskriver.

T-ord

Hvis tillægsordet beskriver et navneord, som er et *t-ord* (dvs. at man siger *et* foran), kommer der et **-t** bag på ordet:

- **et stort hus**.

Flertal

Hvis tillægsordet beskriver noget i bestemt form, kommer der et **-e** bag på ordet:

- *to søde hunde*
- *fem store huse*

Bestemt form

Hvis tillægsordet beskriver noget i bestemt form, kommer der også et **-e** bag på ordet:

- *den søde hund*
- *det store hus*

Gradbøjning af tillægsord

Når man bruger tillægsord til at sammenligne med, gradbøjer man dem.

Man kan bøje dem i tre grader.

- I 1. grad sætter vi **ingen endelse** på, fx *sød*.
- I 2. grad sætter vi **-ere** bag på ordet, fx *sødere*.
- I 3. grad sætter vi **-est** eller **-st** bag på ordet, fx *sødest*.

Når vi bruger et tillægsord i 3. grad til at beskrive noget bestemt, sætter vi **-e** bag på ordet:

- *den sødeste hund*.

I nogle tilfælde ændres tillægsordet, når det gradbøjes. Det gælder fx *smuk*, *smukkere*, *smukkest*, der får dobbeltkonsonant, og *stor*, *større*, *størst*, der ændrer vokal.

Forholdsord (præpositioner)

Forholdsord er ord, der beskriver forholdet mellem steder, ting, personer og tidspunkter.

Her er nogle af de mest brugte forholdsord:

i	ad	af	om	over
på	til	ved	bag	uden
fra	før	med	mod	efter
blandt	inden	under	foran	forbi
langs	bagved	gennem	mellem	udenfor

Forholdsordsled

Forholdsord bruges altid sammen med en såkaldt styrelse, som er det ord, der knytter sig til forholdsordet. Tilsammen danner forholdsordet og styrelsen et **forholdsordsled**.

Her er et eksempel:

- *Bogen ligger **på** **bordet**.*

på bordet = forholdsordsled
→ på = forholdsord
→ bordet = styrelse

Faste vendinger

Rigtig mange faste vendinger og udtryk har forholdsord i sig, fx

- *være **til** stede*
- ***med** vilje*
- ***for** tiden*
- *tænke **på** noget*
- *være ked **af** noget*

Sommetider kan det være svært at vurdere, hvilket forholdsord der er det rigtige i sammenhængen. I faste vendinger er der ikke nogen faste regler for, hvornår man bruger hvilket forholdsord. Dem er man nødt til at lære, og hvis man er i tvivl, kan man altid slå op i en ordbog.

Stedord (pronomener)

Stedord står i stedet for eller henviser til personer eller genstande.

Personlige stedord

- står i stedet for et navn eller et navneord:

jeg	mig
du	dig
han	ham
hun	hende
den	det
vi	os
I	jer
De	Dem
de	dem
Vi spiser tofu.	Den er til dig.

Personlige stedord

- står i stedet for et navn eller et navneord:

min, mit, mine
din, dit, dine
han
sin, sit, sine
hans, hendes
dens, dets
vores
jeres
Deres
deres
Det er mine bøger.

Påpegende stedord

- bruges, når man 'peger på' noget:

Tæt på	Længere væk
denne	den
dette	det
disse	de
Hun bor i <u>dette</u> hus.	Er det en af <u>de</u> cykler, der er din?

Tilbagevisende stedord

- viser tilbage til den person i sætningen, der gør noget selv:

mig	Jeg skynder <u>mig</u> .
dig	Du øver <u>dig</u> .
sig	Han/hun/den/de klarer <u>sig</u> .
os	Vi hygger <u>os</u> .
jer	I keder <u>jer</u> .

Spørgende stedord

- bruges, når man stiller et spørgsmål:

hvem	<u>Hvem</u> er han?
hvad	<u>Hvad</u> er klokken?
hvis	<u>Hvis</u> jakke er det her?
hvilken	<u>Hvilken</u> bus skal vi med?
hvilket	<u>Hvilket</u> hus bor du i?
hvilke	<u>Hvilke</u> sko er dine?

Sin eller hans/hendes?

Sin, sit og sine bruges, når det ord, der følger efter, **knytter sig til grundledet** i en sætning (den, der gør noget). I alle andre tilfælde skal du bruge hans eller hendes.

Her er et eksempel:

- Silas havde glemt **sin/hans** madpakke hjemme på køkkenbordet.

Her knytter 'madpakke' sig til Silas, som er grundled i sætningen. Derfor skal det være:

*Silas havde glemt **sin** madpakke hjemme på køkkenbordet.*

Vigtigt: Hvis man skriver 'hans madpakke', betyder det, at han har glemt **en andens** madpakke.

Her er endnu et eksempel:

- Peter rakte **sin/hans** søster **sin/hendes** gave, som hun derefter pakkede op.

Her knytter 'søster' sig til Peter, som er grundled i sætningen, så derfor skal det være '**sin** søster'.

'Gave' knytter sig derimod til søsteren, og derfor skal det være '**hendes** gave':

*Peter rakte **sin** søster **hendes** gave, som hun derefter pakkede op.*

Bindeord (konjunktioner)

Bindeord binder ord eller sætninger sammen og kan ikke bøjes. Man deler bindeordene op i to kategorier: sideordnende og underordnende bindeord.

Sideordnende bindeord

De sideordnende bindeord bruges mellem ord, led og sætninger af samme type:

Mellem ord

- Kan du bedst lide blåbær **eller** hindbær?

Mellem led

- Han hopper **og** danser.
x o o

Mellem sætninger

- Hun plejer at cykle, **men** i dag tager hun bilen.

Her er nogle af de hyppigste sideordnende bindeord:

for	men	eller	og	samt
-----	-----	-------	----	------

Underordnende bindeord

De underordnende bindeord bruges til at forbinde en hovedsætning og en ledsætning, fx

- Det ser ud til, **at** der kommer regn i morgen.
- Han gik i seng, **fordi** det var blevet meget sent.

Her er nogle af de hyppigste underordnende bindeord:

at	end	fordi	hvis	imens
ligesom	når	selvom	så	da

To bindeord

Der findes også konstruktioner med to bindeord, som bruges meget ofte.

Her er tre eksempler:

- **enten ... eller**

Jeg tager **enten** bussen **eller** toget ind til byen.

- **jo ... jo/des/desto**

Jo hurtigere det går, **jo** bedre er det.

- **både ... og**

Han blev **både** glad **og** lettet over resultatet.

Biord (adverbier)

Biord (adverbier) er en meget blandet gruppe af ord. De fortæller noget om bl.a. **tid**, **sted**, **måde**, **grad** eller udtrykker en **holdning**.

Her er nogle eksempler:

- Jeg står **tidligt** op. = tid
- Huset skal males **udvendigt**. = sted
- Hun går **hurtigt**. = måde
- Du er ikke i **særlig** godt humør. = grad
- **Personligt** synes jeg, det er en god idé. = holdning.

Biord kan beskrive

- udsagnsord Han smiler **sødt** (beskriver udsagnsordet *smiler*)
- tillægsord Hun er **temmelig** sød (beskriver tillægsordet *sød*)
- andre biord Jeg cykler **meget** hurtigt (beskriver biordet *hurtigt*)
- hele sætninger Jeg kommer **desværre** ikke (beskriver hele sætningen).

Tillægsord (i intetkøn)	Biord	Gradbøjet biord
• et <i>hurtigt</i> bad • et <i>tydeligt</i> signal	• Jeg løber hurtigt. • Han taler tydeligt.	• Jeg løbere hurtigere. • Han taler tydeligst.

Biord dannet af tillægsord

Rigtig mange biord bliver dannet af tillægsord. De fleste af dem får **-t** på, ligesom tillægsordene får det i intetkøn. Biord dannet af tillægsord kan også gradbøjes ligesom tillægsord.

Rene biord

Der findes også biord, som ikke kan bøjes. Dem kalder vi rene biord, fordi de kun findes i den samme form.

Her er nogle eksempler:

deriblandt - heldigvis - ikke - måske - nok - nu - stadigvæk - temmelig - tværtimod